

Pécsi Tudományegyetem
Közgazdaságtudományi Kar

Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola

A francia területfejlesztés változó paradigmái

Doktori értekezés tézisei

Készítette: Egyed Ildikó

Témavezető: Faragó László
tudományos főmunkatárs

Pécs, 2017

Tartalomjegyzék

<i>A témaválasztás indoklása</i>	<i>4</i>
<i>A dolgozat felépítése és a módszertan.....</i>	<i>5</i>
<i>A kutatás összegzése.....</i>	<i>6</i>
<i>A téziszüzetben hivatkozott irodalom</i>	<i>27</i>
<i>Az értekezés témakörében megjelent saját publikációk</i>	<i>30</i>

A témaválasztás indoklása

A francia gazdaság modernizálását célzó, állami területfejlesztési akciók gyűjtőnevűül szolgáló *politique d'aménagement du territoire* cél-, eszköz- és intézményrendszerét a decentralizációs korszakig áthatotta az ország demográfiai-és településszerkezetét torzító, részben a centralizmus örökségének tulajdonítható kirívó területi különbségek csökkentésének imperatívusza. A legújabb regionális politikai eszközök ellenben már deklaráltan is a gazdasági növekedés motorjait jelentő területi szereplők pozícióinak erősítésére fókuszálnak, háttérbe szorítva a szolidaritási, területi igazságossági szempontokat. A kiegyenlítődési célok fokozódó tévesztésének háttérében több tényező állhat (versenyképesség, hatékonyság, optimális méretnagyság, a támogatások szétaprózódásának elkerülése).

Az értekezés célja egyfelől, hogy megvizsgálja, létezik-e folytonosság a francia területfejlesztési politika eredeti célkitűzései – az ország területén a termelési tényezők és a jövedelmek igazságosabb megoszlása, az egyközpontú térszerkezet, a Párizs-francia sivatag ellentét oldása – és a jelenlegi korszak prioritásai között, a kiegyenlítődé – növekedés trade-off alakulását mindvégig szem előtt tartva. A terület-és közpolitikai programok sikerének értékelésekor a gazdaságfejlesztési és területi kohéziós szempontoknak való együttes megfelelés az elsődleges szempont. A vizsgált időhorizont két szélső végét megjelenítő, *legjobb gyakorlatokként* számon tartott növekedési pólusok és a jelenleg is működő, az ipari és a kutatási potenciálok javítását célzó versenyképességi pólusok programjának bemutatása, súlyuknál és erős területpolitikai vonatkozásaiknál fogva is alkalmasnak tűntek a közpolitika változó prioritásainak megjelenítésére. A köztes időszak ipari termelési rendszerei kevesebb figyelmet kaptak, jelezve az utóbbiak átmeneti/köztes jellegét és a versenyképességi pólus programban való magasabb szintű integrációját.

A metropolizációs folyamat franciaországi sajátosságainak vizsgálatát az a hipotézis vezérelte, hogy az eredetileg egydimenziós centrum-periféria reláció keretében, a nemzeti téren belül zajló null összegű játszmaként koncepcionált, fővárosellenes és antiurbánus szemléletű francia területfejlesztési politika nem a Párizs–francia sivatag ellentét feloldásához, hanem többsebességű regionális fejlődéshez, többdimenziós centrum-periféria viszonyokra épülő, korlátozott számú nagyvárosi pólus hálózatos kapcsolatait reprezentáló szigetvilág (Veltz 2005) vagy oázis-gazdaságok (Benko 1998a) megjelenéséhez/konzolidációjához járult hozzá.

A dolgozat felépítése és a módszertan

Az értekezés *első fejezete* az 1950-es évek óta intézményesülő területfejlesztési politika hatáskörébe tartozó emblemikus programokat, a perifériák elmaradottságát, erőforrás-hiányát orvosolni hivatott növekedési pólus politikát, a párizsi térség policentrikus és kiegyenlített fejlődésére irányuló beavatkozásokat (újvárosok politikája), a technopolisz-stratégiát, az innovációs milió-alapú helyi termelési rendszerek támogatására vonatkozó terveket tekinti át. Az állami területfejlesztési politika aranykorának bemutatása (1945-75) az egyközpontúság oldására irányuló intervencionista akciók pozitív mérlegével zárul. Ezt követően kerülnek tárgyalásra az endogén erőforrások mobilizálására épülő, általánosítható, sokoldalú innovációs milió-alapú alapú stratégiák.

A versenyképes gazdaságokban a tudástermelés az innováció és a vállalkezési hajlandóság ösztönzésére épül. Az új növekedési elméletek alátámasztják, hogy a vállalatok innovációs tevékenységeit támogató közpolitikai beavatkozások hosszú távon befolyásolhatják a növekedést (Segerstrom 2000). A versenyképességet zászlajukra tűző politikák során alkalmazott terminusok (méretgazdaságosság, kritikus tömeg, hatékonyság) megjelentek a közpolitikai diskurzusban is. A *második fejezetben* prezentált állami versenyképességi pólus program a területfejlesztési politika paradigmaváltását (versenyképességi fordulat) tükrözi.

A *harmadik fejezetben* kerül sor a mezoszint mélyreható reformjának, a decentralizáció kiteljesedésének (autonomizálódó régiók tervezési és politikaalkotási jogköreinek bővülése) a reformok ellentmondásainak felvázolására. A fővárosból a vidék felé csatornázott jelentős transzferek megszüntetésével és az erős térségek előnyeire fókuszáló területi reformokkal a feltételezések szerint a jövedelmi konvergencia és a területi kohézió több oldalról is veszélybe került, ezt a tézist támasztja alá az élesedő területi verseny, az állami támogatások fokozott elapadása és szelektív jellege.

Egy adott térség specifikus fejlődési pályájának az idő faktort is figyelembevevő elemzése (*negyedik fejezet*) komplexebb képet ad a területi folyamatok valóságos térben történő lecsapódásáról, mint az absztrakt elvek mentén történő top-down régióközi erőforrás-allokáció szempontjából történő megközelítés. A város mint innovatív milió koncepciót illusztrálja a grenoble-i technopolisz, a csúcsipari specializációjú metropolisz fejlődési pályája.

Az *alkalmazott módszerek* közt nagy hangsúlyt kaptak a közpolitikák alaposabb megismerését szolgáló dokumentumelemzések (minisztériumok által közreadott jelentések, szakpolitikai dokumentumok, tervezési-fejlesztési dokumentumok), a grandiózus célok

és a tényleges eredmények közti diszkrepanciák megállapításához a komparatív területi statisztikai elemzések nyújtottak segítséget, a területfejlesztési akciók és a különböző fejlesztési irányzatok elméleti hátterének bemutatása pedig a frankofón és esetenként angolszász szakirodalmi forrásokra támaszkodott. A különböző területfejlesztési irányzatok (ipari övezetek, technopoliszok, pólusok) gyakorlati alkalmazásának vizsgálatánál (Grenoble metropolisz mint város-laboratórium elemzése) pedig kizárólag a francia szakirodalomból merítettem.

A kutatás összefoglalása

A kiegyenlítő területfejlesztési politikák mérlege

Az 1950-es Nemzeti Területfejlesztési Terv lefektette a top-down szemléletű területfejlesztési politika (Politique d'aménagement du territoire, PAT) alapjait. A területfejlesztés célja e dokumentum szerint, hogy *Franciaország földrajzi határain belül a természeti erőforrások és gazdasági tevékenységek mentén a népesség jobb területi eloszlását biztosítsa*. A területfejlesztési szakemberek vizsgálták az USA, Nagy-Britannia, Hollandia, és Szovjetunió tervezési gyakorlatát, a területfejlesztés céljai (Franciaország modernizációja, Párizs forgalmi túlsúlyosságának mérséklése, a vidék infrastrukturális ellátása, fejlesztési tengelyek és pólusok kiépítése, regionális kiegyenlítődé, a túlméretezettnek vélt főváros ellensúlyának megteremtése) ekkor még az országhatárokon belül voltak értelmezhetőek. A vidéki Franciaország modernizációjának kérdése az 1950-es évektől került a francia területfejlesztés fő orgánuma, a területfejlesztésért felelős minisztériumközi bizottság (DATAR) politikáinak homlokterébe (növekedési pólus politikák), ettől kezdve a központilag vezérelt akciók közvetlenül is szerepet játszottak a nagyvárosok, vagy nagyvárosodási tendenciákat mutató középvárosok helyzetének javulásában.

A francia régiók elődeit (programozási régiók) az újjáépítéssel és a gazdasági tervezéssel kapcsolatos célok teljesítésére alakították ki, mivel sem a megye, sem a község nem bizonyult megfelelő keretnek a kiegyenlítő célú állami beavatkozások számára. A regionalizmus adminisztratív bázisai a koordinációs funkcióval felruházott 22 programozási régió lehatárolása óta szerveződtek.

A területfejlesztés katalizátora a J.-F. Gravier 1947-ben megjelent, *Párizs és a francia sivatag* című feltáró-elemző műve volt. J.F. Gravier felhívta a politikai szereplők figyelmét arra a súlyos aránytalanságra, hogy a főváros koncentrálja a gazdasági, felsőoktatási, adminisztratív, pénzügyi, kulturális és politikai döntési központok túlnyomó részét. A mű kérdése az volt, vajon lehet-e az ország egészének fejlődését a nemzeti tér 4 %-ának egészségtelen felduzzasztására alapozni, míg a vidéki régiók fele folyamatos csökkenést tapasztal a termelési tényezők és az emberi erőforrásaik tekintetében. A tervezők közvetlenül e mű ajánlásai alapján kívánták az emberek és a gazdasági tevé-

kenységek a nemzeti térben való harmonikusabb eloszlását megvalósítani.

Az ipari decentralizációs politika az ellenpólus nagyvárosok (*métropoles d'équilibre*), politikájával teljesedett ki. A Párizs hegemoniáját ellensúlyozandó regionális központokat a Párizs 300-1000 km-es körzetében fekvő hat, később nyolc vidéki várost/városcsoport (Lille-Roubaix-Tourcoing, Nancy-Metz-Thionville, Strasbourg, Lyon-Saint-Étienne-Grenoble, Marseille-Aix-en-Provence-Delta, Toulouse, Bordeaux, Nantes-Saint-Nazare) alkotta, a feléjük irányuló új beruházások nagy fordista szektorokhoz tartozó ipartelepek létrehozatalát jelentették (kohászat, autógyártás, vegyipar, acélgártás, elektronika).

A főváros tehermentesítését célzó vidéki irányú beruházások azt célozták, hogy a periférián beindult növekedés és területi különbségek csökkentésén át megvalósuljon a hosszú távú egyensúlyi állapot kívánatos állapota. A "levetkőztetem Pétert hogy felöltöztessem Pált" megközelítés egyebek közt illusztrálta a háború utáni modernizációval bekövetkező anti-rurális fordulatot, valamint azt a hiedelmet is, hogy a *nagyvárosok a kisvárosoknál nagyobb fejlődési dinamikával rendelkeznek, a beruházásokat ezért a nagyvárosokba érdemes koncentrálni*, amelyek húzóhatása dinamizáló hatást gyakorol a vidékékre is. Ennek az egyoldalú szemléletnek a megjelenése a vidéki és periférikus térségek alárendelt pozícióját tartósan rögzítette, implicite sugallva, hogy az ország gazdagságához azok nem, a nagyvárosok viszont annál inkább hozzájárulnak.

A következő alaphiedelmekre támaszkodhatott a központi fejlesztők körében két évtizeden át népszerű pólusstratégia:

- A lemaradó, hátrányos helyzetű térségekben az ipari zónák, a pénzügyi támogatások és infrastrukturális fejlesztések folytán a támogatásoktól való függőség fokozatosan leépül, a régiók vonzereje pedig javul.
- A *nagy nemzeti bajnokok* leányvállalatainak térbeli dekoncentrációja a növekedés eredményeinek a nemzeti térben való igazságosabb eloszlását eredményezi.

Az ellensúlyképző nagyvárosokra vonatkozó elvárások Francois Perroux növekedési pólus elméletének hipotéziseire épültek. A regionális politika a *big is beautiful* jegyében koncepcionált növekedési pólusok eszközével a régiók közti egyensúly helyreállítására, a periférikus térségek gazdasági és társadalmi leépülésének visszafordítására, a nyugat-franciaországi, szegényebb és kevésbé iparosodott országrész redinamizálására törekedett. A pólusok nem földrajzi terek, hanem az államilag támogatott innovatív nagyvállalatok horizontális és vertikális kapcsolatait jelenítették meg. Az iparági pólusok a Perrouxi motorikus/húzóágazatok (autóipar, energetika,...) köré szerveződtek, amelyek Perroux szemléletében a *nemzetek gazdagságának legfőbb eszközei és hatalmi fegyverei* (Perroux 154). A tervezett pólusokkal szemben alapvető elvárás volt, hogy kedvezően befolyásolják háttérrégiójuk fejlődését. A tapasztalatok ellenben azt mutatták, hogy a

pólus hatása környezetére közömbös (sivatagi katedrális, enklávé, fejlődési sziget), sőt negatív (kilúgozó hatású) is lehetett (Parr 1999b). A területi különbségeket súlyosbító negatív kilúgozó hatás akkor lépett fel, ha a növekedési pólus sikeres, alacsony költséggel működő vállalatai, amelyek főként külső piacokra termeltek, kiszorították a piacról a háttérrégió helyi/regionális piacra termelő kisvállalatait. A sikeres pólusban a háztartások megnövekedett jövedelme miatt a háttérrégió termékei iránti kereslet helyébe a drágább import termékek iránti kereslet lépett. Amennyiben pedig a háttérrégióból a munkaerő a pólusba vándorolt, a helyi közösségek elesetek a legprogresszívebb, legnagyobb termelékenységgű elemektől. A pólusokban a beruházások javuló feltételei miatt a hinterlandból a tőke is a pólusokba áramlott, tovább mélyítve a centrum és periféria közti szakadékot. Miközben a pozitív hatások a régió kívül érvényesültek, a negatív, kilúgozó hatások a régió belül jelentkeztek. Ez azt jelentette, hogy ami előnyös volt a régió egészének, nem feltétlenül kedvezett a háttérrégióknak. Parr (1999) úgy vélekedik, ha a stratégia készítői terveikbe a kompenzációs mechanizmusokat – a veszteséget szenvedő térségek kárpótlásának költségeit – is integrálták volna, a stratégia nem vált volna olyan népszerűtlenné a kedvezményezettek köréből kimaradó szereplők körében. A kompenzáció elmaradása azt mutatja, hogy a tervezők *nem fordítottak figyelmet a növekedés előnyeinek régió belüli arányos elosztására.*

1. táblázat

Az ellenpólus városok súlyának változása

Év	A nyolc ellenpólus népessége (millió fő)	A városi népességben való részaránya (%)	A fővárosi agglomeráció vetített súlya (%)
1962	4,4	13,6	59,5
1968	4,9	13,9	59,8
1975	5,3	14,1	63,1
1982	5,6	14,0	64,3
1990	6,0	14,0	64,5
1999	6,5	14,7	67,4
2007	7,1	14,8	68,9
2014	9,6	18,5	78,2

*Lille, Nancy, Strasbourg, Lyon, Marseille, Toulouse, Bordeaux, Nantes

Forrás: INSEE, VB adatok alapján saját számítás.

A nagyvárosok növekedése (1. táblázat) nem fedte el azt a tényt, hogy fővárosi túlsúly oldása helyett a *függősegen alapuló aszimmetrikus viszonyok* konzerválása/erősödése ment végbe. A munkahelyek több mint fele Párizs környékén létesült, a kiemelten kezelt déli és délnyugati régiókban a munkahelyek csupán negyede, az ipari szerkezetátalakítási

gondokkal küzdő régiókba pedig 8%-uk települt. Kevés pólusba települtek stratégiai döntési központok, és a pólusok fővárostól való függése nem szűnt meg (Merlin 2007). A vállalati székhelyek 83%-ban a főváros 50 km-es körzetében települtek. Az ipari decentralizációs politikának a Párizsi medence volt a legfőbb haszonélvezője, a munkahelyek 42%-a ott létesült. A felsőoktatás demokratizálódása, a vidéki egyetemek számbeli növekedése és a kutatási hálózat dekoncentrációja alapvetően nem alakították át a kultúra és a társadalmi siker földrajzát.

Az ipari decentralizációs politika korszakában az ipari vállalatok maguk is szerkezeti váltáson mentek keresztül (eszközök, módszerek modernizálása, a munkafolyamatok taylorizációja). A vállalatok az innovációs központokban, a magas technológiai tartalmú termelési és kutatási tevékenységek közelében igyekeztek letelepedni, míg az alacsonyabb szakképzettséget igénylő termelési és egyszerűbb összeszerelési funkciókat vidéki telephelyekre delokalizálták. A termelési és végrehajtási funkciók Párizsból való kiszervezésével párhuzamosan a *vezetési, irányítási, tervezési és marketing funkciók, a felsővezetői funkciók és a szellemi tevékenységek minden korábbinál magasabb fokú fővárosi centralizációja következett be.*

Az új munkamegosztás hosszú távon rögzítette a térségek társadalmi hierarchizációját, amelyet jól tükröz a stratégiai nagyvárosi munkahelyek szélsőséges koncentrációja. A korábbi kvantitatív természetű főváros-vidék különbségek (munkahelyek száma, koncentráció, növekedési ráta) helyébe az ipari decentralizációt követően kvalitatív differenciálódás lépett (szakképzettség, munkahelyek tartalma, bérszínvonal, társadalmi presztízs). Ebből a szempontból jogos kritika, hogy a területfejlesztési akciók a regionális függőségi viszonyok rögzítését, a vállalati stratégiai döntési központok minden korábbinál erőteljesebb koncentrációját eredményezték.

2. táblázat

Alacsony szakképzettséget igénylő munkahelyek összes munkahelyen belüli részaránya

párizsi agglomerációból delokalizált	53%
párizsi agglomerációban létesített	17%
párizsi medencében létesített	56 %
északi országrészben létesített	27 %
keleti országrészben létesített	26%
nyugati országrészben létesített	24%
délnyugati országrészben létesített	33%
délkeleti országrészben létesített	44%

Forrás: Aydalot, 1985

Az államilag vezérelt politika első évtizedeinek mérlege, az 1955-75 közötti periódusban megvalósuló 2745 decentralizációs művelet, 429 489 új munkahely, 3200 vállalkozás az egyközpontúság oldására irányuló intervencionalista akciók sikerére utal. Az *ex nihilo*

beruházások néhány vidéki régió esetében (Bretagne vagy Központi régió) hatékonyak voltak abból a szempontból, hogy gátat szabtak a spontán negatív demográfiai folyamatoknak, azonban az új beruházások beágyazódásának hiánya, a hosszútávú szemlélet hiánya, a rövidtávú szempontok érvényesülése miatt a pólus politika globális kudarcáról kell beszélnünk. Az ipari decentralizáció sikerében döntő tényező volt, hogy a termelés földrajzi dekoncentrációja az alacsony szakképzettséget igénylő munkahelyek iránti magas kereslettel fémjelzett korszakban ment végbe. A fordista korszakban megfigyelhető regionális kiegyenlítődés és növekedés hátterében az állt, hogy míg a tőke a centrumtársaságokból a csökkenő hozadék miatt a nagyobb profitok reményében az alacsonyabb bérekkel jellemezhető periférikus térségek felé áramlott, a munkaerő a fejlett régiókat célozta meg.

A kontextus-semleges és beágyazódni nem képes beruházások ellenére a nagyvárosok mai helyzetét tekintve mégsem könyvelhető el totális kudarcként a vidéki nagyvárosok megerősítésére irányuló program. Közülük néhányan (Lille-Roubaix-Tourcoing, Lyon, Marseille-Aix) a század utolsó évtizedeire európai jelentőségű nagyvárosokká, vagy metropolizációs tendenciákat mutató nagyvárosokká (Nancy-Metz, Strasbourg, Grenoble, Montpellier, Toulouse, Bordeaux, Nantes és Rennes) váltak, ami a területi kiegyenlítődés és egy kiegyensúlyozottabb városhálózat kialakulása irányába mutatott.

Az innovatív milió alapú rendszerek

Az iparági körzetek és a technológiai változás evolucionista szemléletű vizsgálatainak metszetében jelent meg a nyolcvanas években a Philippe Aydalot által alapított *GREMI* kutatócsoporthoz fűződő területi, ipari és területi kutatásokat szintetizáló innovatív milió irányzat (Aydalot 1986, Camagni 1999, Maillat és Perrin 1992, Ratti et al 1997, Crevoisier 2001). A *GREMI*-csoport az innovatív milió megközelítés alapján végezte el a modern iparági körzetek összehasonlító vizsgálatát (Perrin 1990). Az irányzat hozzájárult ahhoz, hogy a regionális elemzések fókuszába olyan tényezők is bekerüljenek, mint az emberi erőforrások, a társadalmi intézmények, a szórakozás, a kultúra, a regionális identitás.

A milió fogalma a gazdasági fejlődés térbeli vetületére, a szereplők közti interakciók és kereskedelmi kapcsolatok terének jelentőségére hívta fel a figyelmet, a szereplők versengése mellett fontos szerepet szánva a reciprocitáson alapuló kapcsolatoknak és az informális együttműködéseknek is. A *GREMI* kutatócsoport a *területi kontextus* fogalmával tett kísérletet annak a folyamatnak a kognitív és szervezeti szintű feltárására, amelynek során a milió – elemeinek identifikációja és a szereplők közt szövődő affektív-érzelmi szálak hasznosítása révén – elősegíti az új partnerkapcsolatok és tanulási

folyamatok létrejöttét, melyek a rendszerszintű kreativitás procedurális megközelítése szempontjából kitüntetett jelentőséggel bírnak.

A milióként definiált terekre jellemző, hogy a termelékenység nem a gazdasági egységek önálló teljesítményének összege, hanem a (külső irányú) kapcsolatok rendszerének függvényében alakul. A milió kiterjedését nem a földrajzi határai szabják meg, mivel a legtöbb vállalat a földrajzi telephelyétől távoli szereplőkkel (beszállítókkal, partnerekkel, kliensekkel) áll kapcsolatban. Az extern hatásokból származó termelékenységtöbblet miatt a vállalatok hajlandóak a magasabb munkabéreket és ingatlanárakat is megfizetni. Az innovatív milió alapú fejlesztési stratégiák univerzális alkalmazhatósága több téren is korlátokba ütközik. Pl. nem minden esetben egyformán fontos tényező a szereplők közelsége. Zimmermann (2005) a vállalati kutatás-fejlesztési tevékenységek típusai mentén eltérő módon közelíti meg a szereplők térbeli közelségének kérdését. A vállalatok és a tudástermelők közelsége leginkább a feltáró jellegű kutatás-fejlesztési tevékenységek esetében releváns, ahol a vállalatok az új tudást generáló, tartós technológiai változást eredményező technológiák kikísérletezésében érdekeltek. A már létrehozott innováció hasznosítását, az innováció-termelés rutinizációját lefedő K+F - tevékenységek esetében a térbeli közelség szempontjai kevésbé jelentősek. A legkevésbé pedig az utánzásra alapuló innovációs stratégiát alkalmazó cégek (innovációban élenjáró cégek technológiájának imitációja) esetében releváns az innovációban érdekelt szereplők térbeli közelsége, mivel ez utóbbi stratégia leginkább rugalmasságot és gyors alkalmazkodóképességet feltételez a vállalatok részéről, a kutatás-fejlesztési folyamat pedig internalizált, intra-muros tevékenységet feltételez.

Az innovatív milióre épülő alternatív fejlesztési irányzat Franciaországban kiemelt szerepet kapott az ipari válságtérsegek újjáélesztésében, a szerkezetváltás emberközpontúbb módozatát jelentette, sok szereplőre kiterjedt, sokféle területet integrált (nem csupán az állam és a nagyvállalatok top-down stratégiáira korlátozódott).

A válságtérsegek problémáinak helyi adottságokra építő kezelését a pólusprogramnál hatékonyabb szolgálta a francia közelségi irányzatokba illeszkedő csúcstechnológiákra építő technopolisz stratégia, csúcstechnológia, vagy kirajzás, ami a *fejlesztési pólus és a húzóágazatok elméletének új köntösben való visszatérése* (Barta 1992, Benko 1991). A francia technopolisz az angolszász „science park” és a japán „technopolis” fogalmát egyesíti (Barta 2002). A technopoliszok leggyakrabban tudatos helyi akarat és konkrét helyi projekt (Benko 1992), valamint felülről vezérelt állami klaszterképzési stratégia eredményei. A technopoliszok állami források, a privát szféra, az egyetemi know-how egyesített erőfeszítéseinek eredményeként jöttek létre kijelölt régiókban, a technológiai fejlődés előmozdításán túl a munkahelyek gyorsütemű növekedésével, a KKV-k nagyarányú jelenlétével, a porteri kompetitív versenyelőnyökkel jellemzett specializált övezetek a régió gazdasági növekedését is szolgálták. A városi miliótól izoláltan működő

tudományos gettók, utópisztikus urbánus terek privilegizált helyet foglaltak el a város-hierarchiában. A politika legnagyobb nyertesei a metropoliszok, a gazdag és befolyásos középvárosok, a hatvanas évek ellenpólus-nagyvárosainak utódjai, amelyek az állam kiváltságos tárgyalófeleiként részt vehettek az iparpolitika formálásában. A területfejlesztési politika a jelentős húzóhatások reményében hatékony regionális fejlesztési eszköznek tartotta őket és kiemelten támogatta a létesítésüket.

A technopolisz programok hagyományos területfejlesztési politikai célok teljesüléséhez (centrum–periféria viszonyok felszámolása) való hozzájárulását nagymértékben elősegítette, hogy a perifériák felemelkedése egybeesett a fővárosi kutatóközpontok dekoncentráálásának igényével (kiváltképp az alkalmazott kutatások területén). Az állami támogatást élvező technopolisz stratégia sikerét jelzi, hogy az ország egész területét lefedik, nem csak a fejlettebb ipari régiókban, délen és nyugaton található technopolisz övezetek, ahol vonzó a munkaerő és magas a közép-és felsővezetők aránya, hanem a nagyvárosokban (ahol a szolgáltatások nagy választéka áll rendelkezésre) és korábbi iparvidékeken is (ahol szerkezetátalakítás eszközeiként funkcionálnak) több tízezer munkahelyet teremtettek (Smits 2007).

A GREMI kutatói a francia régiókat, kistérségeket vizsgálva fedezték fel a neo-marshalli iparági körzetek francia válfajának tekinthető, sajátos specializációval jellemezhető különösen dinamikus kisméretű agglomerációkban működő helyi termelési rendszereket (*systèmes productifs locaux*). Létezésük a fordista nagyipari termelési rendszerek válságát, a vertikális dezintegráció folyamatának felerősödését jelezte. Az SPL-ek sajátos társadalmi, termelési formációk, ahol a kulturális, történelmi, térségspecifikus erőforrások hangsúlyos szerepet játszanak és amelyek a KKV-k térbeli közelségén alapuló kapcsolatainak spontán dinamizmusára épülnek. A közpolitika fókuszába ez utóbbi jellemzőjük miatt kerültek be. A DATAR a 90-es évek végétől területfejlesztési eszközei közé emelte őket: összesen 160 helyi termelési rendszert ismert el hivatalosan.

A francia SPL-ek közül a fémmegmunkálásra szakosodott Arve-völgye a legemblemikusabb és legismertebb, évszázados múltú kivételes helyi termelési rendszert képez (jelenleg 300 vállalkozás működik a területén). A többnyire kisméretű SPL-ek nem voltak alkalmasak a nagyszabású projektek megvalósítására. Nem volt rájuk jellemző az exportorientált klaszterek nemzetközi orientációja sem, a 2000-es évektől a hangsúly ezért valódi klaszterek (versenyképességi pólusok) kialakítására tevődött.

A francia versenyképességi pólus program az innováció ösztönzésére irányuló közpolitikai intézkedések hagyományos modelljének újragondolását – a nagy, jellemzően hadiipari kutatások és a nagyvállalati szféra kitüntetett szereplőinek juttatott központi finanszírozások felülvizsgálatát követte – amely utóbbi az 1980-as évektől, a decent-

ralizáció, a globalizáció és az európaizációs folyamatok együttes hatására lekerült a napirendről. A program specializált és földrajzilag lehatárolt térségek bázisán szerveződő helyi innovációs ökoszisztémák kialakítását célozta, amelyek kedvező feltételeket nyújtanak az innovációban érdekelt szereplők közti együttműködésekhez és területi beágyazódásuk növeléséhez. A versenyképességi pólusok egy része a már működő innovációs milióként funkcionáló területi termelési rendszerekre épültek. A fókuszban az ipari és tudományos létesítmények kritikus tömegének megteremtése állt.

A program homlokterébe az európai foglalkoztatottsági célokkal összhangban a KKV-k kerültek, mint fő munkahelyteremtők, amelyek számára az innováció feltételeinek megteremtése és a nagyvállalatokkal való kooperáció nehézsége okozták a legfőbb problémát. A vállalatokon kívül a pólusok más térségi szereplőket is magukba foglalnak: állami és vállalati kutató laboratóriumokat, felsőoktatási intézményeket, amelyek vertikális és horizontális együttműködései innovatív projekteket generálnak és lehetővé teszik a hálózatos együttműködés pozitív externáliáinak jobb kiaknázását. A kutatási projektek támogathatóságának feltétele, hogy legalább egy felsőoktatási intézmény, egy privát kutatószerv és a vállalkozások együttműködésére épüljenek, megvalósítva az alap- és alkalmazott kutatások integrációját.

A versenyképességi pólusok erőteljes térbeli beágyazottságuk miatt több politika keresztmetszetében helyezkednek el: egyfelől kiemelt innovációs politikai eszközök, másrészt, földrajzilag diszperz elhelyezkedésük miatt területfejlesztési politikai eszközöknek tekinthetők, (nagyjából egyenlően oszlanak meg a nemzeti térben) szektorális (iparpolitikai) jellegüket pedig a magasfokú, már megalapozott specializáció jelenti (amely a növekvő koncentráció forrása). A pólushatás a területfejlesztési célok relációjában azáltal érvényesül, hogy a térségi forrásokat koncentráló pólusok javuló térségi vonzerőt mutatnak és ösztönzőleg hatnak az újabb regionális klaszterek létrehozására irányuló helyi politikai kezdeményezések számára. Területfejlesztési kontösben megjelenő iparpolitikai eszközöknek is tekinthetők, a helyi hatóságok ekként is kezelik őket. A pólusok szelekciója során prioritást kaptak az informatikai, az infokommunikációs fejlesztések, nanotudományok és eljárások, ill. a biotechnológia. Emellett nagy hangsúlyt kapott a hagyományos érett szektorok támogatása: a pólusok 80%-a hagyományos gazdasági tevékenységeknek ad otthont. A csúcsipari orientáció mellett tehát a nemzeti kontextusból fakadó prioritások érvényesültek (érett szektorok támogatása). A pólusok a hangsúlyos állami szerepvállalás miatt sem képezik le a klasszikus porteri klasztereket, mivel a szereplők együttműködését a közszféra jóval a magánszféra hozzájárulásait meghaladó mértékben támogatja. A nyertes projektek nagy száma (71) nem vezetett az állami szubvenciók szétaprózódásához: 6 pólus kapta az egységes tárcaközi minisztérium (FUI) támogatásainak felét, egy tucatnyi a fennmaradó összeg felét, míg az 54 nemzeti jelentőségű pólus az utolsó ¼ részen osztozott. A hierarchizáció érdekében a pólusokat

három kategóriába sorolták: nemzetközi jelentőségű (kiépült hálózatokra épülő), potenciálisan nemzetközi jelentőségű/nemzetközi ambíciójú és nemzeti jelentőségű pólusok körébe. A pólusok száma az ország második legfejlettebb régiójában, Rhône-Alpes régióban 15, Île-de-France régióban 7, PACA régióban pedig 9. A specializáció tekintetében is illeszkednek az adott térségek kiválósági ágazataihoz: Île-de-France (idegtudományok, komplex számítógépes rendszerek), Toulouse, Bordeaux (úrkutatás, repülőgépgyártás), Lyon (egészségügyi ágazatok), Grenoble (nanotechnológiák, miniatürizált intelligens technológiák).

A külső szakértői értékelések szerint (2008) a pólusok közül 39 teljesítette a kitűzött célokat, 19 részben, 13 pedig átszervezésre szorult. 2007-ben 23 ezer kutató és mérnök volt érintett a kutatási projekteken. 2015-ig a pólusprogram keretén belül 300 új vállalkozás jött létre, a mintegy 4000 nyertes innovatív projekt 40%-a részesült állami támogatásban a FUI-alapon keresztül, a 6,8 milliárd eurónyi támogatáson belül a közzféra hozzájárulása meghaladta a 2,7 milliárd eurót, a közvetlen állami támogatások összege pedig az 1,6 milliárd eurót. Az első fázisban a hangsúly a program nemzetközi láthatóságán, az együttműködésen alapuló projektek „gyártásán” volt, a későbbi szakaszokra nézve a pólusoknak át kell állniuk a „jövő termékeinek” gyártására, azaz az innovációs folyamat végső szakaszai (piaci értékesítés, exportképes termékek) kerülnek a középpontba. Az empirikus felmérések arra mutattak rá, hogy a pólusokhoz mind a foglalkoztatás, mind a K+F ráfordítások tekintetében pozitív és szignifikáns volt (különös tekintettel a KKV-kra), ellenben a szabadalmak, üzleti forgalom, exportteljesítmény és az állami K+F támogatások közti szignifikáns kapcsolat nem volt kimutatható. Általános tapasztalat, hogy a saját beszállítói körrel rendelkező vállalati résztvevők alacsony hajlandóságot mutatnak a partnerkapcsolatok létesítésére, a helyi szereplőkkel való együttműködésre.

A DATAR 2009-ben meghirdette a versenyképességi pólus programmal párhuzamosan futó nemzeti klaszterpolitikát. 2010-11 folyamán 126 klasztert ismertek el hivatalosan az ország területén, amelyek három éven át részesültek támogatásban. A francia klaszterek KKV-k/mikrovállalkozások, nagyvállalatok, felsőoktatási intézmények, kutatási és innovációs szereplők erőteljes területi beágyazódást mutató hálózatai. Céljaik a versenyképességi pólusokkal nagyjából egyezők, de miközben a pólusokban a prioritás a K+F fejlesztés és a technológiai innováció, addig a klaszterek az innováció minden formáját magukban foglalják és a piacokhoz közelebb helyezkednek el. A klaszterek a pólussá válás első fázisának tekinthetők. Hatókörük is inkább lokális és olyan tevékenységekre specializálódnak, amelyek alulreprezentáltak a pólusokban. Jellemzően urbánus pólusokban és többségében az alacsony/közepes technológia-intenzív ágazatokban képviseltetik magukat, a jövő kulcságazataiban való jelenlétük is szignifikánsan alacsonyabb, mint a versenyképességi pólusoké. A 2015-ben lefolytatott

értékelés kiemelte a klaszterek és a versenyképességi pólusok különbségeit: pl. a klaszterek hatékonyabban képesek bevonni a kivállalkozásokat a kormányzási struktúrákba (míg 2011-ban a pólusok kormányzásában a pólus résztvevőinek 57%-át jelentő KKV-k 25%-ban képviseltették magukat, 2013-ban a klaszterek szereplőinek 71,4 %-át kitevő KKV-k a kormányzási szervezetben 59,3%-os képviseleti aránnyal rendelkeztek. A pólusoknál az akadémikusok felülreprezentáltak a kormányzási struktúrákban a KKV-k rovására). A klaszterek résztvevő vállalatainak 23,4 %-a tagja egy versenyképességi pólusnak is (CGET 2015).

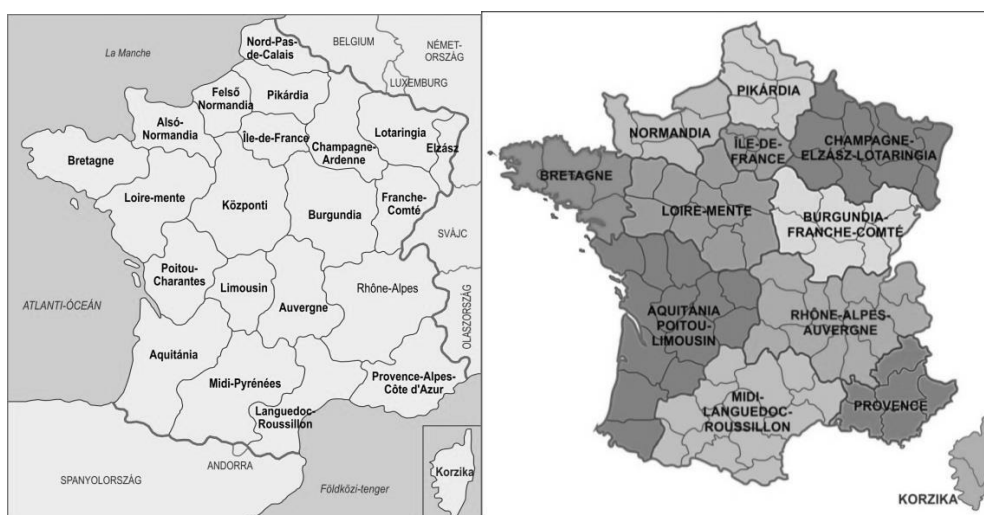
A klaszterpolitikában is felfedezhető a határozott területpolitikai orientáció: miközben a program globális célja a kisvállalkozói szféra versenyképességének és térségi beágyazottságának javítása, olyan térségekben támogatta a vállalkozások projekteit, ahol hiányzott a versenyképességi pólusok kialakulásához szükséges kritikus tömeg, jellemzően nem a nagyvárosi térségekre fókuszált. A klaszterek helyi fejlesztési eszközként való adekvát-ságát jelzi, hogy a szereplők 70%-a a klaszter székhelyétől kevesebb, mint 1 órányi távolságra helyezkednek el. A hagyományos ágazatok megmentéséhez is hozzájárultak, elősegítve azok területi beágyazódását, valamint a partnerkapcsolatok és innovációk létrehozásával az új piaci lehetőségek kiaknázását. Az innováció területén is jó eredményeket értek el: 2011-13 között 1068, többségében termékinnováció tulajdonítható a klasztereknek.

Míg a klaszterek esetében a hangsúly a termékfejlesztésen van, a pólusoknál a lényegesen költségesebb technológiai innováción. A klaszterprogram legnagyobb hozzáadott értéke a szereplők szerint az új, a pólusok által nem lefedett tevékenységek megjelenése a kulturális-és kreatív ipar, a digitális-és ökoteknológiák területén. A régiók intelligens szakosodási stratégiái mind a klaszter-, mind a pólusprogramot integrálják. Az egy régióba tartozó pólusok és vállalati klaszterek közti kapcsolatok dinamikusán fejlődtek, 2010-13 közt az egy régióhoz tartozó klaszterek és pólusok együttműködési kapcsolatainak száma 13-ról 71-re, szomszédos régiók pólusaival pedig 6-ról 31-re emelkedett (CGET 2015). A középvállalatok jellemzően alulreprezentáltak: a vállalati klaszterekben a közepes méretű vállalatok részvételi aránya 6%, a pólusokban 8%, ami részben annak tudható be, hogy a nemzeti stratégiák homlokterében a kis-és mikrovállalkozások állnak. A klaszterek nemzetközi láthatóságának javítását szolgálja a FRANCE CLUSTERS, amely támogatja a francia klaszterek külföldi hálózatokhoz való csatlakozását.

A decentralizáció: a metropoliszok és a régiók megerősítésére irányuló területi reformok

A regionalizációval szembeni irányzatok érvelései közt mindig található utalás a nemzeti kohézió felbomlásának veszélyére, a nemzeti tér dezintegrációjára, a gazdag és a szegényebb régiók közti feszültségek állandósulására (mivel a térségi differenciáció óhatatlanul is kidomborítja a gazdasági és társadalmi kondícióik – egyfelől a természeti tényezőkre, másfelől a közpolitikai beavatkozásokra visszavezethető – heterogenitását). A gazdasági és társadalmi különbségek, tetézve a mélyebb réteget képviselő nyelvi, kulturális, vallási, intellektuális színvonalbeli különbségekkel, helyrehozhatatlan barázdákat vésnek az egységet megtettesítő nemzeti térbe. Ezért a régiók autonóm területi adminisztratív egységként való elismertetése komoly ideológiai akadályokba ütközött, egészen 1982-ig hátráltatva a politikai decentralizáció ügyét.

1. ábra: Az 1982-es és a 2016-os reformok során lehatárolt régiók

Forrás: Observatoire des Territoires

A decentralizáció a 80-as évek baloldali kormányzat hatalomra kerülésével kapott lendületet. 1982-ben a települések, megyék és régiók jogairól és autonómiájáról, 1983-86 között a kompetenciák elosztásáról szóló törvények léptek életbe. Az 1982-83-as *Defferre-törvények* megteremtették a helyi szintű demokratikus önkormányzás feltételeit. A decentralizációs törvények kimondták a községek, a megyék és régiók egyenlő jogállását. A decentralizációs reformok az állam és a helyi szintek közti partnerkapcsolatok kiépítésére törekedtek. Azonban míg a helyi szintek feletti bürokratikus hatalomgyakorlás lehetősége formálisan megszűnt, az állam a sokszereplős és kollektív cselekvésre épülő helyi ügyek intézéséből a konszenzusos területfejlesztés időszakában sem vonult ki. A hat éves ciklusra szóló állam-régió tervszerződések (*CPER*) keretében az állam a régiókkal együttműködésben valósította meg a gazdaságfejlesztési terveket. A gyakorlatban a decentralizáció előzőleg állami hatáskörbe tartozó feladatok infrana-

cionális szintekre való delegálásában jelent meg, a feladatok ellátásához szükséges pénzügyi eszközök transfere nélkül. A hangsúly nem a régiók önálló tervezési gyakorlatán, hanem az állammal való kollaboratív tervezésen volt. Az állam arra használta fel a szerződéseket, hogy saját programjainak megvalósítása felé terelje a régiókat, míg a régió tervei marginálisak maradtak.

A közös területrendezési és fejlesztési célkitűzések megvalósítására szolgáló *tervszerződési rendszer* az összes településre és közpolitikai területre kiterjedő egységes rendszerre vált (Balázs 2014). 2003 óta a régió végrehajtó hatalommal, önálló költségvetéssel, teljes jogú önkormányzati státusszal felruházott autonóm területi irányítási szint, ennek ellenére a megye súlyát nem tudta felülmúlni. A decentralizációs politika irányítása, kezdeményezése és levezénylése egészen a közelmúltig állami kézben maradt, paradox módon a politikai hatalom centralizált módon decentralizált (ez abban is kitűnt, hogy az állam a gazdaságfejlesztés koordinációjával bízta meg a régiókat, a felelősség átruházása nélkül). Az „újonnan jött” területi irányítási szintek voltak a decentralizáció vesztesei, míg az archaikusnak minősített megyei szint szerepe tovább erősödött.

A területi fejlődés urbánus fordulata (urban bias) leginkább a decentralizációs törvények harmadik hulláma domborítja ki. A harmadik decentralizációs reformcsomag három főbb reformot takar, amelyek alapvetően megváltoztatták a helyi és regionális önkormányzatok szerveződését, kapcsolatait és feladatkörét. Az indokok közt a francia településhálózat évszázados rögzültsége, a fejlett európai nagyvárosokhoz hasonló potenciálú, a regionális fejlődést dinamizáló versenyképes metropoliszok hiánya szerepelt. A “nagy szép” filozófiáját tükröző reformok a mérethatékonyság, a gazdasági teljesítmény fokozása és a nemzetközi láthatóság kritériumait vették elsősorban figyelembe. A reformok fényében egy (vagy két) nagyváros és egy versenyképes méretű régió párosítása az optimális megoldás a kiegyenlített területi fejlődés szempontjából.

2016 január 1-el az eredeti 22 helyett 13 régió került az ország adminisztratív térképére (a korábbiak megszüntetésével/fúziójával). Hat régió eredeti formában működhetett tovább és egy régió változtatott nevet (Központi régió/Központi-Loire régió). Az új regionális felosztás elsősorban a jelenkor gazdasági realitásaira, a területi kiválósági pólusokra helyezte a hangsúlyt, mivel – az adminisztratív struktúra egyszerűsítésén túlmenően – európai és globális szinten is versenyképes, nagyobb területű és lakosságú ún. “szuperrégiók” kialakítására törekedett. A háttérben az a ténymegállapítás áll, amely szerint a korábbi 22 francia régió (Île-de-France-t leszámítva) 1 főre eső GDP és népességszám tekintében is elmarad a német Land-ok és a spanyol és olasz régiók mutatóitól. A mérethatékonyság elérése a beruházások (közlekedési, képzési és kutatási infrastruktúra) szempontjából kívánatos cél, amely által a francia régiók pozíciója javulhat az európai régiók versenyében (növekvő piacméret, FDI-vonzó képesség,

kompetenciák színvonala, turizmus, brüsszeli lobbitevékenység, stb. által) (Samson 2015). A reform továbbá a tradicionális regionális politikai célok teljesülését, az országon belüli regionális különbségek csökkentését szolgálja.

A mérethatékonyságot szem előtt tartó területi reformok a korábbi ellenpólus nagyvárosok Párizshoz viszonyított relatív pozícióját a remények szerint kedvezően befolyásolják. A nemzetközi felmérések egyöntetűen igazolták, hogy Franciaországban a metropolizációval összefüggő koncentráció előnyei leginkább a fővárosi régióban érvényesülnek, az európai régiók élvonalába tartozó Île-de-France okozta szélsőséges polarizáció többek közt abban is megnyilvánul, hogy a nemzeti terület 2%-a felsőfokú (magas döntéstartalmú) funkciók 80%-át koncentrálja. A francia régiók, eltekintve néhány szigetszerűen elhelyezkedő nagyvárostól, az országos átlag alatt teljesítenek, az EUROSTAT adatai szerint a főbb mutatók tekintetében az Európai Unió átlagot sem érik el. A fővároson kívül a vidéki nagyvárosok ún. nemzetköziesedési mutatói a többi fejlett európai társaikhoz képest is gyengébbek (ld. Cicille és Rozenblat 2003).

A Gazdasági Kutatótanács (CAE) *A nemzeti szintű esélyegyenlőség előmozdításáért c.* tanulmánya (Askenazy – Martin 2015) a közpolitika fókuszaként két látszatra ellentétes célt jelöl meg: az európai metropoliszokkal versenyző növekedési pólusok kiemelt fejlesztését és az ország lakossága számára egyenlő életésélyek és körülmények biztosítását. Ez utóbbi célkitűzést tekintve, a korábbi évtizedek gyakorlatával ellentétben a jelentés szerint nem célszerű a fejletlenebb térségekbe új termelőegységek telepítését forszírozni, a kiemelkedően fejlett térségek többletjainak szegényebb régiók felé csatornáztatása helyett a területpolitikának a szereplőket (rejtett tartalékok, látens erőforrások, munkanélküliek, egyetemek kutatáshoz és innovációhoz való gyenge hozzájárulása) kell mozgósítania a nemzetgazdasági teljesítmény és a területi versenyképesség javítása céljából. Az elmaradott térségek fejlődését olyan tevékenységek számára kedvező környezet kiépítésére kell alapozni, amelyeknél a koncentráció nem jelent hozzáadott értéket, mialatt az oktatás, a munkahelyek és az egészségügyi ellátás terén az esélyegyenlőség megvalósulását szolgálják. A gazdasági növekedéshez mindenképp a gazdasági tevékenységek nagyvárosi koncentrációjának előmozdítása szükséges, a növekedés javainak centrálisan irányított térbeli redisztribúciója csak ezután következhet. A koncentráció és a reziliencia kapcsolatát a foglalkoztatottsági adatok is alátámasztják: a TOP 14 francia várostérségben 2007 óta a munkahelyek növekedése az országos átlag kétszeresét is meghaladja.

A diverzifikált gazdaságú nagyvárosokon kívüleső, monokulturális térségek veszélyeztetettebb helyzete egyike a területfejlesztés legaktuálisabb problémáinak. A vidéki térségeket hátrányosan érinti, hogy a globalizáció és a metropolizáció kontextusában a legnagyobb hozzáadott értéket termelő tevékenységeket koncentráló nagyvárosok nem szorulnak rá a hinterlandra. Ennek ellenére az uralkodó közpolitikai

felfogás szerint a diverzifikált szerkezetű nagyvárosok előnyeinek növelése a kedvezőtlen helyzetű térségek számára is előnyös, mivel a különböző transzferek útján részesülnek a növekedés javainak újraelosztásából (Davezies 2008, 2012), tehát korántsem null összegű játékról van szó. A fordista korszakkal szemben a tudásintenzív információs gazdaság fő termelési tényezői néhány jelentős nagyvárosban koncentrálódnak, ami jelentősen felgyorsítja a gazdaság metropolizációjának dinamikáját. A területpolitikának a legdinamikusabb térségek számára biztosítani kell a fejlődéshez szükséges feltételeket, mindamellert a kevésbé termelékeny térségeket sem szabad magukra hagyni, sem megfosztani őket a fejlődési perspektíváktól.

A 2015 január 1-el hatályba lépő Maptam-törvény metropolisz státuszt adományozott 13 vidéki nagyvárosnak azzal a céllal, hogy valódi fejlesztési és növekedési pólusokká váljanak. A kiinduló pont a metropoliszok javuló termelékenységének, az ország egész térségére és közvetlen hinterlandjukra gyakorolt növekedést gerjesztő húzóhatásának vélelmezése. A 400 fő feletti metropoliszokból álló új területi adminisztratív szinten belül különleges státusszal rendelkezik a 3 globális jelentőségű metropolisz (Grand Paris, Grand Lyon, Aix-Marseille-Provence). Grand Paris metropolisz létrehozásával remélhetőleg mérséklődnek a keleti és a nyugati agglomerációs térségek közti területi egyenlőtlenségek is. A Grand Paris metropoliszt 300 ezer fős népességű térségekre osztották fel. A két legnagyobb globális metropolisz, Grand Paris és Aix-Marseille-Provence létrehozásának várható hozadéka a GDP 1 %-os növekedése tíz éven belül.

A 2015 nyarán hatályba lépő, az ország adminisztratív berendezkedésének átalakításáról szóló *Notre-törvény* a területi-adminisztratív szintek egymást átfedő rendszerét és a települési szétaprózottságot kívánta orvosolni. A fenntarthatatlan és költséges területi adminisztratív struktúra ésszerűsítésének legfőbb hozadéka 11 milliárd euróra becsült megtakarítás. A közkiadások lefaragása kiemelt cél, amely arányaiban Franciaországon a világon a második legmagasabb (a GDP 57,5%-a), miközben a közszolgáltatások minőségét folyamatos kritika éri. Emellett további fontos célok az adminisztratív struktúra átláthatóságának növelése és a hatáskörök tisztázása. A decentralizáció felé a legjelentősebb lépés, hogy regionális hatáskörbe került a gazdaságfejlesztés. A régió teljeskörű kompetenciát kapott a támogatási programok kialakításában, a területén működő (és válságos helyzetű) vállalatoknak nyújtott támogatások segélyezésében.

A gazdaságfejlesztés főbb orientációit a régió által kötelezően készítendő regionális gazdaságfejlesztési, innovációs és nemzetköziesedési terv (SRDEII) tartalmazza. A benne foglaltak kiterjednek a vállalati segélyek (nemzetköziesedés, innovációs, ingatlanberuházási támogatások), a regionális vonzerő, a szociális és szolidáris gazdaság kiépítésére vonatkozó elképzelésekre. A régió hatáskörébe került a területfejlesztés, a területfejlesztési, fenntartható fejlődési és területi kiegyenlítődesre vonatkozó regionális terv (*SRADDET*) kidolgozása is.

A gazdaság „gőzmozdonyaira” és a főváros világvezető pozíciójának konszolidációjára fókuszáló politika több szempontból is kritika tárgyát képezte. A metropolizáció haszonélvezői közé a megfelelő materiális tőkejavakkal (infrastruktúra, szellemi tulajdon, pénzügyi eszközök, struktúrák) és humán tőkével (szakképzettség, iskolázottság, tapasztalat, kompetenciák) rendelkező rétegek tartoznak. A javuló termelékenységből eredő többlethasznok szélsőségesen igazságtalan eloszlása, a népesség nagy részének leszakadása – nyertes metropoliszok és felsőfokú nagyvárosi funkciók a tradicionális szakmák képviselőivel és a fő tengelyektől távol eső térségekkel szemben – leképezi a területi reformok körüli vitákat. Az általános termelékenység javulás, vagyis az, hogy egy nemzetgazdaság minden évben több outputot realizál csökkenő inputfelhasználás mellett, nem mindenki számára hoz javuló életfeltételeket, a technológiai haladás multiplikátor hatása nem egyformán érinti a lakosságot, nem minden munkás termelékenységét javítja, a növekvő termelékenység tehát nem mindenki számára kedvező.

A neoliberális fordulatot kísérő új területfejlesztési politikát érő nem-neomarxista kritikák (pl. Morange és Fol, 2014) a redisztribúciós orientáció és a társadalmi kiegyenlítő akciók eltűnését kifogásolják (Enright 2013). Boubá-Olga és Grossetti (2014) a területi reformok nagyvárosi orientációját (urban bias) kritizáló tanulmányukban kétségbe vonják, hogy az ország gazdasági növekedése szempontjából hatékony megoldás néhány nagyváros pozíciójának erősítése. A szerzők számításai szerint a mérethez kapcsolódó előnyöknél szignifikánsabb tényezők a város specializációjának foka, az inercia (korábbi növekedés, útfüggőség) és a makroregionális környezet.

Míg a nagyvárosokra fókuszáló, magasfokon polarizált és nagyobb gazdasági teljesítményű gazdasági terek kialakítására törekvő reformok egyértelműen a területfejlesztés országhatáron kívüli orientációját (nemzetközi versenyképesség) tekintik prioritásnak, az új decentralizációs hullám kedvezményezettjeinek horizontján kívülrekedt, a népesség 80%-át koncentráló hagyományos térségek problémáira kevés figyelmet szánnak. Ezek növekvő izolációja nagymértékben akadályozhatja a területi harmonizációs célok teljesülését. A reformok diszkriminatív jellege infraregionális szinten a településmérettel összefüggésben is érvényesül. Az agglomerációk magtersegeit felértékelő nyolcvanas évekbeli remetropolizáció óta a kis-és közepes városok fejlődése kimondottan stagnál. Az új regionális lehatárolás társadalmi legitimitását kétségbe vonja annak oktrojált jellege: sem a civil, sem a politikai szereplők körében nem került sor előzetes konzultációra. Az identitás, vagy a helyi kontextus nem szerepelt a régióhatárok megállapításának szempontjai között (mint ahogy egyéb politikák pl. a növekedési pólusok esetében sem). Túlzottan optimista várakozás, hogy az újonnan létrehozott szuperrégiók metropoliszai az államhoz hasonló hatékonysággal képesek ellátni a területi kohéziós feladatokat.

A többsebességű regionális fejlődés fogalmával Laurent Davezies területi egoizmusok c. művében (Les nouvelles égoïsmes territoriales 2015) a nemzeti kohézió felbomlásának veszélyére hívta fel a figyelmet. A jövőben prognosztizált többsebességű regionális fejlődés a jelentős erőforrásokkal rendelkező, nemzetközi versenyelőzésekért versengő fejlett ipari régiók (Île-de-France, Rhône-Alpes, PACA), az agrárjellegű régiók (Limousin, Auvergne) és az önerőből való megújulásra képtelen, alacsony fejlettségű ipari régiók (Nord Pas-de-Calais, Lotaringia) között mélyülő szakadékban nyilvánul meg. A termelés földrajzában egyfajta bináris logika érvényesül, mivel a termelő tevékenységek térbeli allokációja alakítja az ország duális térszerkezetét. Az ipari szerkezetváltás fő vesztesei a fordista korszak nyertesei, Lotaringia, Nord-Pas-de-Calais, Île-de-France és Rhône-Alpes (Davezies és Pech 2014). A globális versenynek kitett, a termelőszféra kínálati oldalától függő átlagon felül teljesítő térségek sikerén múlik a globális értékláncokba bekapcsolódni nem tudó, a makrogazdasági hatásoktól védett, a lakossági szolgáltatások keresletének állandóságára, a redistribúció javait élvező alvógazdaságra berendezkedő régiók sorsa is. Azonban a jövedelmi kiegyenlítődés megszűnőben van a közkiadások lefaragása a fizetőképes kereslet és a fogyasztási szint csökkenése miatt.

Ha nem léteznének a hagyományos, a nemzetközi munkamegosztásból kimaradó térségek számára specifikus védőmechanizmusok, akkor semmi sem indokolná a GDP növekvő különbségei melletti jövedelmi konvergenciát. Laurent Davezies szerint a metropolizáció mellett a jövedelmi különbségek kiegyenlítődését egyetlen mechanizmus biztosítja, az 1 főre jutó GDP-termelő képesség és a háztartások jövedelme közötti területi olló szétnyílása. Az empirikus vizsgálatok szerint az egyes térségek fejlődésében a termelőbázis jelenléte mellett a jövedelmi transzferek hasonló súllyal szerepelnek. A népesség megnövekedett mobilitása (nyugdíjasok, második lakóhelyek arányának növekedése, a munkajövedelem megszerzésének és elköltésének térbeli szétválása) és a szabadidő növekedése miatt a posztfordista gazdaságban a szolgáltatásokra berendezkedett, kedvező adottságú régiók lakosságának jólétét a regionális jövedelem-bevonzó képesség nagyobb mértékben befolyásolja, mint a termelőbázis. A magánbérek egyetlen régióban sem haladták meg a közszférabeli bérek és a jövedelemtranszfer összegét, a legtöbb új munkahely pedig meglepő módon a lakossági szolgáltatásokra szakosodott szolgáltató szférában létesült. A fő munkahelyteremtők a turizmusra berendezkedett régiók. A területi kiegyenlítési folyamatok háttérében az improduktív tevékenységek (alvóvárosi gazdaság) és a központi jövedelemtranszfer áll. A regionális GDP különbségek növekedésének a jövedelemtranszfer (közszférabeli bérek, nyugdíjak, egészségügyi kiadások) útján történő kompenzációja tartotta fenn az interregionális jövedelmi kiegyenlítődést.

Esettanulmány: Grenoble tudományos „metropolisz” avagy a francia Szilícium-völgy

Grenoble a gazdasági tevékenységek bevonzásának és megtartásának kiemelkedő képességével jellemezhető „sticky” (ún. lieu-aimant) város (Markusen 2000), nagyfokú adaptivitási képességének köszönhetően hatékonyan kezelte a bizonytalanságokkal és válságokkal teli periódusokat. A Grenoble-i esettanulmány a *big is beautiful* ideológiát tükröző, a városméret és az innováció közti korrelációt feltételező reformokkal szemben igazolja azt a tézist, amely szerint az új gazdaság, a kulcsfontosságú alapterméktechnológiák és az innováció nem kizárólag a legnagyobb francia metropoliszokban koncentrálódnak. Grenoble, az évszázadokon át „alvó” vidéki középváros az otthona a 2004-ben indított versenyképességi pólusprogram keretében létrehozott 71 pólus kisszámú (6) globális szereplőjének egyikét, a MINALOGIC (mikro-nano) versenyképességi pólusnak.

A Grenoble-i bázisú MINALOGIC innovációs ökoszisztémája mutatja leginkább a külföldi sikeres technológiai klaszterek működési jegyeit. A MINALOGIC az innovációs tevékenységek kimagasló szintjével megfelel a klaszterekkel szembeni legfontosabb várakozásoknak. A pólus a Micro-nano (új elektronikai anyagok) és az EmSoc (szoftverek) gyártására specializálódó klasztereket integrálja. A horizontális és transzverzális együttműködések terén is jól teljesít: három régiót átfogó horizontális kapcsolatokra épül (Rhône-Alpes, Île-de-France és PACA). Stratégiai tevékenységei a mikro-nanoelektronika, a fotonika és a szoftverfejlesztés. A helyi ökoszisztéma által kitermelt technológiák, szolgáltatások sokféle ágazatot átfognak – IKT, egészségügy, energetika, a „jövő gyárjai” – a digitális technológia értéklánc teljes hosszára kiterjedően a nano-elektronikától a fotonikán át a szoftverfejlesztésig. A pólus a miniaturizált chipgyártás nemzetközi központjaként szerzett globális elismertséget, a mikro-nanotechnológiákhoz és szoftverfejlesztéshez kapcsolódó képzés, kutatás és ipar koncentrációjára alapozza az elektronika és az egylapkás rendszerek (SoC) gyártása területén megcélzott tartós kompetitív előnyét.

A MINALOGIC legfontosabb előnye, hogy hozzájárul a térségbe ágyazott szereplők közti együttműködésekkel fakadó szinergikus hatások hatékony kiaknázásához – tagjai a nagyvállalati szféra képviselői – Biomérieux, Hewlett Packard, Bull and Sun Microsystems, France Télécom, Air Liquide – az állami kutatóközpontok, egyetemek – CEA, CNRS, INRIA, Joseph Fourier egyetem – és a helyi közösségek – régió, megyei fejlesztési tanácsok, Grenoble, Saint-Étienne, Valence és Annecy. A pólus 300 szereplője közül 252 a magánszférához tartozik, 78%-uk kis-és középvállalat. A kisvállalkozások többsége tíz évesnél fiatalabb, ami fontos indikátora a klaszter önfenntartó rendszerként való működésének, a KKV-k többségében spin-off vagy inkubátorból kikerült cégek.

Az általánosan rendelkezésre álló helyi tudásállomány növelhető a többféle alkalmazási területen hasznosítható anyagok, vagy új felhasználási módok felfedezésével, amelyből a

helyi vállalatok szabadon meríthetnek, hozzá is adhatnak, új innovációt hozhatnak létre (ún. kumulatív innováció). A vállalati K+F beruházások az új gyártástechnológiákon túl (kisajátítható termék), a vállalaton kívüli szereplők által szabadon felhasználható tudást generálnak (nem kisajátítható termék). Az innovatív tevékenységek komplementer jellegűek, a termékek alapfunkciójához szükséges kevésszámú magtechnológia köré csoportosulnak és számos alternatív alkalmazási lehetőséggel rendelkeznek (OECD 2009). A pólus világszínvonalú K+F tevékenységei vonzzák az amerikai és európai befektetőket. 2005 és 2016 között 450 FUI-projektet akkreditáltak, amelyek 794 millió euró állami támogatásban részesültek. A FUI-alap támogatásainak erőteljes multiplikátor hatása van, a pólus a piacilag hasznosítható innováció előállításában terén is megfelel a várakozásoknak: a vállalati szereplők által eszközölt K+F beruházások összege meghaladja a 2 Md eurót (2016-ig), a vállalatok 37 termékinnovációt hajtottak végre.

A szereplők közti partnerkapcsolatokat a mikro-nanotechnológiák és a szoftver intelligencia területén a hiányzó kompetenciák megszerzése ösztönzi. A szereplők a pólustagság előnyei közül első helyen jelölik meg a specializált inputtényezők és munkapiac megosztásához kapcsolódó előnyöket: a kimagasló minőségű emberi és anyagi erőforrások, a piaci igényekhez rugalmasan alkalmazkodó belső struktúrák jelenlétét. A pólus hatás tehát kimutatható a cégek gazdasági és innovációs tevékenységeinek, partnerkapcsolatainak fejlődésében és bővülésében. A sok esetben inkubátorokból kikerülő szoftverfejlesztő cégek a fejlesztési támogatások legfőbb hasznélvezői. Az innovációt nehezítő körülmény, hogy a termelékenység javítására, a termékek forgalmazására a vállalatok nem kaptak állami támogatást. Az innováció fő akadálya a pénzügyi források hiánya. A kis cégek önerőből való fejlesztési lehetőségei korlátozottak, a pólus nem tudja biztosítani az innováció folyamatos finanszírozását. Az innovációt továbbá külső körülmények is nehezíthetik: az innovatív termékek iránti kereslet volatilitása, az együttműködő partnerek hiánya, a nagyobb vállalatok esetében az innováció tetemes költségei.

A pólus léte annak a jele, hogy a nyolcvanas években népszerű, a területi versenyképesség kritériumaként a *kicsi szép* elvét megjelölő irányzatokkal szemben az *együtt szép* ideológia a jelenlegi trend. Mivel az egyes szereplők elszigetelt tevékenységeik által nem, csupán a hálózatos (akár városi, akár iparági) működés keretein belül képesek a nemzetközileg látható kritikus tömeg elérésére, a területfejlesztési céloknak e hálózatok működésére kell alapulniuk. Bár a grenoble-i versenyképességi pólus azt mutatja, hogy a megfelelő méretű kritikus tömeg és a koncentráció nélkül nem működhet egy innovációs pólus, a többi francia versenyképességi pólus szelekciójánál ez mégsem volt alapvető feltétel. Léteznek pólusok, amelyek sokkal lazább szervezettségűek, ez utóbbiak tevékenysége kevésbé K+F-intenzív, hatékonyságuk inkább a gazdasági működés szervezettségének fokától, mintsem a kritikus tömeg elérésétől függ. A MINALOGIC esetében is fontos elem volt a koordináció: a lyoni

digitális technológiai klaszterrel (Edit) összhangban alakította ki saját roadmapjét, összehangolva a regionális székhely és a pólus fejlesztési potenciáljait.

A 2400 kutatót, 600 ipari szereplőt és 1200 hallgatót koncentráló, 2006-ban felavatott MINATEC mikro-nanotechnológiai innovációs pólus létének köszönhetően Grenoble az európai nanotechnológia ágazat egyik legfontosabb központja. A pólus fő kutatási területe (70%) a szilícium-alapú elektronikus alkatrészek gyártástechnológiáinak kifejlesztése, a szilíciumot felváltó új anyagok előállítása, új mikrochipgyártási eljárások kifejlesztése. A Nanotec 300 program célja az extrém miniatürizáció, a platform a hét minden napján, 24 órában üzemel. A miniatürizációnak is vannak fizikai határai, ami új irányok felkutatását ösztönzi a molekuláris elektronika terén. Ez utóbbi a nanotechnológia "bottom up" megközelítését, a nanoméretű objektumok előállítását takarja. A MINATEC kutatói által előállított elektronikai alkatrészek sokféle ágazatban hasznosíthatóak (informatika, távközlés, autóipar, repülőgépgyártás).

Az élettudományok és a mikro-nanotechnológiák konvergenciája forralmasítja az orvosi technológiákat is. Az élő szervezetekbe implantálható (elektronikai) mikrorendszerekkel foglalkozó kutatók a MINATEC közelében levő *Nanobio pólussal* működnek együtt pl. DNS-chipek, lab-on-chip-ek gyártása, patogén elemeket detektáló érzékelők, otthoni monitorizálás, stb. területén. A *Nanobio regionális innovációs pólus* a betegségek (főleg a rák) diagnosztizálására, kezelésére alkalmas új miniatürizált orvosi eszközök kifejlesztését célozza. A *Lyon Biopôle* globális ambíciójú versenyképességi pólus védőoltásokon és diagnosztikán dolgozik egy „világegészségügyi védőpajzs” kiépítését célozva. A *Tenerrdis versenyképességi pólus* új energiahasznosítási technológiák (napenergia, biomassa, hidrogén, hidraulikus hálózatok) kifejlesztésén dolgozik, 2009-ben pl. a Renault céggel, az állammal és a CEA atomenergiái ügynökséggel partnerségben létrehozott egy elektromos autókat működtető elemek gyártására szakosodott vállalatot.

Az agglomerációhoz kötődő fejlett klaszterekben folyó gazdasági tevékenységek extern hatásaira alapozott csúcsipari városfejlődési pálya mellett mindig is kevesebb hangsúlyt kapott a L. Davezies regionális elemzése által kiemelt és a jelenlegi regionális fejlődés kulcselemeként kezelt nemtermelő bázis, az alvóvárosi gazdaság munkahelyteremtő és jövedelemtermelő képessége. A grenoble-i technopolisz modell a termelőbázis (a jelentős ipari bázis) és a közsféra (adminisztráció, egyetemek, kórházak, kutatóintézetek) aránytalan túlsúlyára (foglalkoztatottak 40%-a) és szimbiózisára épül. A város nemzetközi láthatóságát biztosító csúcsipar–felsőoktatás–kutatás *arany háromszögére* alapuló modell sikerének alapvető feltétele volt a közszférével való szoros együttműködés és a fejlett termelőbázis jelenléte.

A metropolizáció gyakran használt indikátora a foglalkoztatottsági övezeten belül a stratégiai munkahelyek, a felsőfokú nagyvárosi funkciók (CFM) részaránya. Auvergne-Rhône-Alpes (ARA) nagyrégió jelentősebb városi agglomerációi közül a stratégiai nagyvárosi munkahelyek koncentrációja alapján Grenoble a 2. legjelentősebb, Lyon e funkciók 44%-át, Grenoble 18%-át (55 600) koncentrálja (APEC 2015). A másodlagos jelentőségű városok, úgymint Saint-Étienne, Annecy, Valence és Chambéry is jelentős foglalkoztatottsági övezetek (10 ezer feletti CFM). A területi kohézió szempontjából hátrányként említhető, hogy a technopolista fejlődés felsőfokú nagyvárosi funkciók sűrűségében mérhető dinamizmusa nem gyakorol húzóhatást a helyi gazdaság egészére, sem a jövedelmi színvonal, sem a városi növekedés tekintetében. Grenoble népessége a csúcsipari pólus jelenléte ellenére az elmúlt négy évtized óta nagyjából stabil.

Grenoble-ban a foglalkoztatási struktúra FDI-függőségét jelzi, hogy az ipari munkahelyek jelentős része (43%) külföldi vállalatokhoz kötődik (*Cahier thématique Économie Emploi 2014*). A városi gazdaságban felülreprezentált szektorok a jövő kulcságazatai, az informatika, nanotechnológia, elektronika, energetika és bioorvosi ágazat. A domináns ipari profil megmutatkozik az ipari alkalmazottak országos átlagot meghaladó létszámában is (48 800 fő). A legnagyobb súlyt az elektronikai alkatrészek gyártása (az ipari alkalmazottak 1/3-a), az elektromos berendezések (15%), és az orvosi és tudományos berendezések gyártása (11%) képviselik. Vezetők, mérnökök, technikusok letelepedését vonzzák a grenoble-i iparvállalatok, ez utóbbi kategóriák a városi gazdaság alappillérei, többségük (76%) az elektromos összetevők gyártása területéhez kapcsolódik. Az üzleti szolgáltatások a foglalkoztatottak 23%-át koncentrálnak (68 400 fő). Összehasonlításképpen, Lyon-ban az üzleti szolgáltatásokban dolgozók létszáma 227 100 fő, ami azt jelzi, hogy Lyon sokkal vonzóbb telephely e szolgáltató cégek számára, az üzleti szolgáltatásokat jellemzően a legnagyobb francia metropoliszok koncentrálnak, a piac és a vállalati székhelyek közelségéből fakadó előnyök miatt. E nagyvárosi fejlődést alapvetően meghatározó szektor alacsonyabb részarányát az magyarázza, hogy Grenoble nem valódi metropolisz és nem régiócentrum.

A csúcsipari pályától eltekintve Grenoble korábban nem tűnt ki más középvárosok, Brest, Angers, Le Mans vagy Dijon városok közül. Az európai rangsorokban sem emelkedik ki a hasonló méretű városok közül, egyedül a technopolisz pálya – és annak következtében a felsőfokú nagyvárosi funkciók kimagasló aránya alapján kaphat jó nemzetközi besorolásokat. A DATAR európai városokat elemző tanulmányában a Strasbourg, Lille, Bordeaux, Nizza, Montpellier, Nantes alkotta klaszterben szerepel. Vanier (2005) szerint az alapvetően 20. századi város nem tekinthető metropolisznak. Feltételezhető, hogy a nemzetközi hírnév jelentette a metropolisz státusz legjobb alapját. Christian Blanc a francia versenyképességi pólus politika kapcsán írt *Croissance et Chaos* c. művében a francia pólusok közül egyedül Grenoble-ot említette egy lapon a tengerentúli klaszterekkel, amely szerinte a klaszterek alapvető komponenseinek mindegyikét

koncentrálja: magas színvonalú egyetemek, világszínvonalú kutatószervek, KKV-k sűrű hálózata.

3. táblázat: A metropolisszá válás kritériumai

	<i>Jellemzők</i>	<i>Grenobles Alpes Métropole</i>
Rozenblat	<i>kiemelkedő demográfiai súly</i>	
	<i>nemzetközi diplomáciai hálózatok</i>	
	<i>globális termelési láncok feletti ellenőrzési funkció</i>	
	<i>diverzifikált gazdasági szerkezet</i>	
	<i>tudástermelés és áramoltatás</i>	✓
	<i>fejlett pénzügyi központ</i>	
DATAR	<i>kozmpolita arculat</i>	✓
	<i>lakosság cserélődése</i>	✓
	<i>kiemelkedő kutatási szektor (K+F kiadások, szabadalmak, kutatók száma)</i>	✓
	<i>szereplők közötti együttműködések (klaszter, PPP)</i>	✓
	<i>innováció finanszírozási képessége (kutatási előirányzatok, kockázati tőke nagy aránya)</i>	✓
	<i>tehetség koncentrációja (egyetemi kiválósági pólusok)</i>	✓
	<i>vállalkozói kultúra (vállalkozói hajlandóság, innováció-barát környezet, helyi elit innováció iránti elköteleződése)</i>	✓
	<i>kutatási eredmények piaci hasznosítása</i>	✓

Forrás: Több forrás alapján saját szerk.

A 2016-os decentralizációs törvények keretében létrehozott Grenoble metropolisz (Grenoble-Alpes Métropole) vajon tartalmilag is megfelel-e egy metropolisz ideáltípusának? Ez a kérdés élénken foglalkoztatja a városi elitet, akik szerint a struktúra megelőlegezett volt, annak tartalommal való megtöltése pedig még hátravan. 2016 óta Grenoble a 3% feletti növekedési rátával jellemezhető, a francia gazdaság dinamizmusát adó legnagyobb értéktermelő francia metropoliszok – Lyon, Nantes, Toulouse és Rennes – csoportjába tartozik, relatív hátrányai ellenére. A Forbes magazin 2013-ban fejlett vállalkozói kultúrájának köszönhetően a világ 5. leginnovatívabb városaként említi: egy évtized alatt 165 start-up céget alapítottak a városban. A PwC (2015) 13 vidéki nagyvárosra vonatkozó felmérése (*A ma városai, a holnap metropoliszai*) szerint Grenoble annak ellenére, hogy európai viszonylatban nem nevezhető metropolisznak,

külföldi tőke vonzó képessége és fejlett csúcsipari tevékenységei miatt kiemelkedő pozíciójú város (10. hely). A többi francia város köréből a fejlett kapcsolati milió és a helyi gazdaság rezilienciája miatt emelkedik ki. A Financial Times egy közelmúltbeli felmérése szerint Grenoble a külföldi tőkebevonzó stratégiája alapján a 100–350 ezer lakosú európai városok élvonalában helyezkedik el (European Cities and Regions of the Future 2016/17).

A tézisfűzetben hivatkozott irodalom

Askenazy P., Martin P. (2015) Promouvoir l'égalité des chances à travers le territoire. *Les notes du CEA* 20.

Aydalot P. (1985) *Économie Régionale et Urbaine*. Economica, Paris.

Balázs I. (2014) Franciaország térszerkezetének átalakítása és a városi térségek kezelésének eszközrendszere a várospolitikai keretei között. In: Hardi—Somlyódy (szerk) *Város-fejlesztési trendek és állami szerepek*. Universitas-Győr Nonprofit Kft, Győr.

Barta Gy. (szerk.) (1992) *Technológiai parkok és technopoliszok földrajza*. MTA RKK. [Benko G. (1991) *Géographie des technopoles*. Masson, Paris.]

Barta Gy. (2002) Tudományos parkok: intézményesült tudásközösségek a térségfejlesztésben, in: Buzás N., Lengyel I. (szerk.) 2002: *Ipari parkok fejlődési lehetőségei: regionális gazdaságfejlesztés, innovációs folyamatok és klaszterek*. SZTE GTK, JATEPress, Szeged. 109-124.

Baudelle G., Peyrony J. 2005. Le polycentrisme en France: cheminement d'un concept. *Territoires 2030* 1.

Benko G. (1997) A regionális fejlődés útjai. A lokálistól a globálisig. *Tér és Társadalom* 11. évf. 2. szám. Fordította: Barta Gy., Králik M.

Benko G. (2007) La région et l'industrie: comment les élus peuvent agir. *Pouvoirs locaux* 72/1.

Bouba-Olga O., Grossetti M. (2015) La métropolisation, horizon indépassable de la croissance économique?, *Revue de l'OFCE*, 117-144.

Brenner N. (2004) *New State Spaces: Urban Governance and the Rescaling of Statehood*. London – New York, Oxford University Press.

Camagni R. (1999) The city as a milieu: applying GREMI's approach to urban evolution. *Revue d'Economie Régionale et Urbaine* 3, 591-606.

CGET (2015) De nouvelles régions pour soutenir le développement équilibré de la France, de ses territoires et de ses populations. (www.cget.gouv.fr)

- CGET (2015) Évaluation de la politique des grappes d'entreprises. (www.cget.gouv.fr)
- Cicille P., Rozenblat C. (2012) Quelles métropoles en Europe. Des villes en Europe. DATAR, La Documentation française.
- Courlet C., Pecqueur B. (1992) Les systèmes industriels localisés en France: un nouveau modèle de développement, in Benko, G., Lipietz, A. (Szerk) *Les Régions qui gangent. Districts et réseaux: les nouveaux paradigmes de la géographie économique*, Paris, PUF, 81-102.
- Crevoisier O. (2001) L'approche par les milieux innovateurs: état des lieux et perspectives. *Revue d'économie régionale et urbaine* 1.
- Davezies L. (2008) *La République et ses territoires: la circulation invisible des richesses*. Seuil, la République des Idées, Paris.
- Davezies L. (2012) *La crise qui vient: la nouvelle fracture territoriale*. Seuil, la République des Idées, Paris.
- Davezies L., Pech T. (2014) La nouvelle question territoriale. *note Terra Nova* 3.
- Enright T. (2013) Mass Transportation in the Neoliberal City: The Mobilizing Myths of the Grand Paris Express. *Environment and Planning*. Vol 45. No. 4.
- Estèbe P. (2015) *L'égalité des territoires, une passion française*. Presses Universitaires de France, Paris.
- Harvey, D. (1973) *Social Justice and the City*. Cambridge, MA, Blackwell.
- Markusen A. (2000) Des lieux aimants dans un espace mouvant: une typologie des districts industriels, in Benko G., Lipietz A. (Szerk) *La richesse des régions*. Economica, Paris.
- Matteaccioli A. (1999) Auto-organisation et émergence des milieux innovateurs, in: R. Camagni, D. Maillat, A. Matteaccioli, J.C. Perrin (Szerk.) *Le paradigme de milieu innovateur dans l'économie spatiale contemporaine*, *RERU* 3, 489-511.
- Merlin P. (2007) *L'aménagement du territoire en France*. La documentation Française, Paris.
- Morange M., Fol S. (2014) Ville nélibéralisation et justice. *Justice Spatiale*, Vol. 6.
- OECD (2009) *Pôles de compétitivité, innovation et entrepreneuriat*. Éditions OCDE, 205.
- Parr, J. B. (1999b) Growth-pole Strategies in Regional Economic Planning: A Retrospective View. – *Urban Studies*. 8. 1247–1268.
- Perrin J. C. (1990) Organisation industrielle: la composante territoriale. *Revue d'économie industrielle* 51. 276-303.
- Perroux F. (1961) *L'Économie du XXe siècle*. Presses Universitaires de France, Paris.

PwC (2015) Villes d'aujourd'hui, métropoles de demain. Étude PwC.

Samson I. (2015) Quelques remarques à propos du redécoupage des régions en France, in Bourdin S., Torre A. (Szerk) *Big Bang Territorial: la réforme des régions en débat*. Armand Colin, Paris.

Smits F. (2007) *Géographie de la France*. Hatier, Paris.

Soja E. (2001) *Postmetropolis*. Blackwell Publishers, Oxford.

Vanier M. (2005) Grenoble: quelle alliance métropolitaine? – Territoires 2030. 159–172.

Veltz P. (2005) Mondialisation, villes et territoires. Presses Universitaires de France, Paris.

Zimmermann J.-B. (1998) Nomadisme et ancrage territoriale: propositions méthodologiques pour les analyses firmes-territoires. *Revue d'Economie Régionale et Urbaine*, 2, 211-230.

Internetes források

APEC (2015) Attractivité Et Emploi Cadre En Rhône-Alpes. cadres.apec.fr. [2016. 05. 03.]

Cahier thématique Économie Emploi 2014. Grenoble-isere. com. [2016. 04. 21.]

competitivité.gouv.fr.

economie.gouv.fr.

European cities and regions of the future 2016/7 www.iamsterdam.com. [2016. 05. 02.]

www.legifrance.gouv.fr

Jogszabályok

Loi No. 2014-58 de modernisation de l'action publique territoriale et d'affirmation des métropoles [...a területi közpolitikai beavatkozások modernizációjáról és a metropoliszok státuszának megerősítéséről]

Loi No. 2015-29 relative à la délimitation des régions, aux élections régionales et départementales [...a régiók lehatárolásáról, a regionális és megyei választásokról és a választási naptár módosításáról]

Loi No. 2015-991 portant sur la nouvelle organisation territoriale de la République [...a Köztársaság új területi-adminisztratív szerveződéséről]

Az értekezés témakörében megjelent saját publikációk

Folyóiratcikk

Egyed I (2008) Pierre Merlin: L'Aménagement du Territoire en France. – *Tér és társadalom* 22. 4. sz. 235 – 240. o.

Egyed I (2009) A fél évszázados múltú francia területfejlesztés és egy középváros bemutatása a változó paradigmák tükrében. – *Tér és társadalom*. 23. évf. 1. sz. 167 – 180. o.

Egyed I (2012) A fragmentált városból a posztkarbon kompakt város felé. *Comitatus*. 22. 211, pp. 28-40.

Egyed I (2012) A regionális tudomány az elmélet és a gyakorlat között. *Tér és Társadalom* 26. No. 4. 17-36.

Egyed I (2014) Területfejlesztési vagy iparpolitika?: A francia versenyképességi pólus program tapasztalatai. *Tér és Társadalom* 28:(2) pp. 159-175.

Könyvrészlet, könyvfejezet

Egyed I (2008) *A grenoble-i technopolisz fejlődése a második ipari forradalom tükrében*. In: Buday-Sántha, A. et al. (szerk.) *Évkönyv 2008*. Pécs: PTE KTK Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. 47 – 61. o.

Egyed I (2011) A grenoble-i innovatív milió két pillére: a felsőoktatás és a migráció. In: Páger B (szerk.): *Évkönyv 2011*. 310 p. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola. pp. 21–35.

Egyed I (2013) A fragmentált városból a posztkarbon kompakt város felé: ökönegyed-beruházás Grenoble-ban. In: Zsibók Zs (szerk.) *Önkormányzati energetikai fejlesztések: Nemzetközi körkép és a dél-dunántúli tapasztalatok*. Pécs: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, 2013. pp. 236-254.

Egyed I (2013) A szűkösségtől a posztkarbon város felé: Lehetséges (ki)utak a grenoblei helyi politikai célkitűzések fényében. In: Buday-Sántha A, Dankó S, Komlósi É (szerk.) *Régiók fejlesztése III. kötet: "Régiók fejlesztése" TÁMOP-4.2.1B-10/2KONV-2010-0002*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, pp. 215-225.

Egyed I (2014) Területfejlesztés vagy iparpolitika? A francia versenyképességi pólus program tapasztalatai. In: Lados M (szerk): *A gazdaságszerkezet és vonzáskörzet alakulása*. Universitas-Győr Nonprofit Kft.

Egyed I (2016) From uniformity towards inequality in regional development policy: the case of France. *Deturope – The Central European Journal of Regional Development and Tourism*. Vol. 8 Issue 3.

Egyéb közlemény

Egyed I (2013) The efficiency of new governance tools in light of Western and Central and Eastern European experiences. In: Conti S, De Vecchis G, Farinelli F, Ottens H, Salvatori F, Scarpelli L (szerk.) *IV EUGEO Congress: Congress programme and abstract*. Roma: Association of European Geographical Societies (EUGEO), p. 206.

Előadások

Grenoble's future: path from scarcity to ecocity *Regionális Politika és Területi Menedzsment Kutatások Eredményei és Kihívásai*, Uniwersytat Wroclawski, Wroclaw, 2012. 10. 14

A szűkösségtől a posztkarbon kompakt város felé: lehetséges (ki)utak a grenoblei helyi politikai célkitűzések fényében, *Generációk diskurzusa a regionális tudományról*, Széchenyi István Egyetem, Győr. 2012.11.23

A francia területfejlesztési politika változó eszköztára: a növekedési pólusoktól a versenyképességi pólusokig eltelt ötven év. *Győri Járműipari Körzet, mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze*. Széchenyi István Egyetem, Győr. 2013. 06. 13

Francia versenyképességi pólus program tapasztalatai, *Fiatal Regionalisták VIII. Konferenciája*, Széchenyi István Egyetem, Győr, 2013. 06. 19

The efficiency of new governance tools in light of Western and Central and Eastern European experiences. *Changing geographies and geographies of change*. Róma, Olaszország. 2013. 09. 07

A szűkösségtől a posztkarbon kompakt város felé: lehetséges (ki)utak a grenoblei helyi politikai célkitűzések fényében. *Régiók Fejlesztése Konferencia*, Pécsi Tudományegyetem, 2013. 05. 23

A francia területfejlesztési politika változó paradigmái, *Fiatal Kutatók félidőben*, MTA Zenetudományi Intézet, Budapest. 2014.11.14

Grenoble: A Mid-sized Town Transformed into a Metropolis *University of Pécs. Kis- és középvárosok szerepe a területi fejlődésben Nagyvárad*, 2016. szeptember 15–16.

Egyéb publikációk

Schmitt N, Egyed I (2012) A régiók külkapcsolati kompetenciái a svájci kantonok példáján. pp. 57-75. In: Hajdú Z; Kovács S Zs (szerk.): Föderalizmus és decentralizáció: Kézikönyv a svájci struktúrákról és a magyar hasznosíthatóságról, Pécs: MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Genfi Egyetem, Európai Intézet, 238 p.

Horváth Gyula – Lux Gábor – Egyed Ildikó (2008) Az új közép-európai tagországok és a szomszédos országok regionális intézményrendszere és azok szerepe a kohéziós politika végrehajtásában. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 2008.

Egyed I (2015) Románia, Délkelet régió. In: Horváth Gy (szerk.) Kelet- és Közép-Európa régióinak portréi. 407 p. Budapest: Kossuth Kiadó, 2015. pp. 270-274.

Egyed I (2015) Románia, Nyugat régió. In: Horváth Gy (szerk.) Kelet- és Közép-Európa régióinak portréi. 407 p. Budapest: Kossuth Kiadó, 2015. pp. 290-295.